
Storioni Festival 2016

Dromen en demonen

Op het derde paneel van Jeroen Bosch' drieluik *Tuin der Lusten* hangen mensen, als vliegen gevangen in de snaren van monsterlijke muziekinstrumenten. Blaasinstrumenten doorboren gevoelige onderdelen en een metershoge draailier verplettert een man. Zijn naakte achterwerk is gebrandmerkt met muzieknoten. Tijdens het Storioni Festival komen twee van die helse instrumenten uit hun schilderijlijst, en zijn ze ook te horen.

TEKST: AGNES VAN DER HORST, FOTO'S: MIKE ROELOFS, JOSTIJN LIGTVOET

Januari is eigenlijk een maand van niks. De feesten zijn gevierd en het is nog lang geen lente. Gelukkig is er is wel het Storioni Festival: elf bonte dagen met concerten van alle mogelijke soorten muziek, diverse andere evenementen, Penderecki als *composer in residence* en veel fijne solisten.

Dit keer is het festival nog kleuriger dan anders. De organisatoren sloten een pact met de vijftiende-eeuwse schilder Jeroen Bosch die dit hele jaar wordt herdacht vanwege zijn vijfhonderdste sterfjaar. Bosch was een hooggeachte schilder met een ongekende, bizarre fantasie, vooral als het ging om duivels, monsters en helse vuren. Hij was een onuitputtelijke bron van inspiratie voor kunstenaars van alle eeuwen en disciplines, tot de twintigste-eeuwse surrealisten en de eigentijdse filmmakers van *Star Wars* aan toe.

Ook het Storioni Trio liet zich voor hun negende Storioni Festival (*Dromen en Demonen*) inspireren door Jeroen Bosch. Uit al zijn schilderwerken kozen de musici Bosch' beroemde, tussen 1480 en 1490 geschilderde, drieluik *Tuin der Lusten*. Het werk (helaas alleen te bezichtigen in het Prado in Madrid) bestaat uit vier schilderijen. In dichtgeklapte vorm toont het drieluik de schepping van de aarde. Na opening is links het paradijs afgebeeld, op het middenpaneel het aardse leven en rechts de hel, met de bovengenoemde martelinstrumenten.

Alle vier de schilderstukken zijn op de een of andere manier ver-

werkt in het programma, vertelt Bart van de Roer, pianist van het Storioni Trio. 'Het schilderij van de schepping onder meer door het programmeren van verschillende hele vroege stukken van componisten. Daarnaast is er natuurlijk veel hemelse muziek, composities over fontein en andere elementen uit het schilderij. Soms is de keuze heel letterlijk, dan weer meer associatief. Bij de hel aangekomen bedachten we iets te doen met die instrumenten.'

Hemelse hel

Zo kwamen de componisten Marco Mlynek en Aart Strootman in het vizier. Alleskunnners zijn het. Mlynek is ook singer-songwriter, pianist en gitarist. Hij werkt veel met geprepareerde piano's en construeert kleine geluidsmachines. Aart is ook gitarist, studeerde muziekwetenschap, is conservatoriumdocent en bouwt zijn eigen instrumenten. Beiden zijn gefascineerd door (nieuwe) klankkleuren. Aart maakte de op het schilderij afgebeelde met een luit vergroeide harp, die we voor het gemak harpluit noemen. Marco bouwde de reusachtige draailier. Samen componeerden ze ook het uit vijf delen bestaande muziekstuk voor pianotrio, helse harpluit en dito draailier dat tijdens het Storioni Festival zal worden uitgevoerd.

Voorafgaand aan de repetitie van het Storioni Trio met de nieuw uitgevonden instrumenten in het Eindhovense Muziekgebouw ontmoet ik Bart van de Roer en de twee jonge componisten in een café vlak-

Storioni Trio

Marco Mlynek

bij. Terwijl aan de overkant van de straat de twee andere leden van het trio, cellist Marc Vossen en violist Wouter Vossen met artistiek manager Frank Veenstra plannen smeden voor het Storioni Festival 2017, praten wij over de instrumenten en de inhoud van *Hemelse hel*, zoals dit programmaonderdeel van festival 2016 is genoemd. Aarts twee instrumenten in één, zijn nog in aanbouw. 'Ik ben een perfectionist', zegt hij met een zucht. Alles moet meer dan honderd procent zijn afgewerkt: met mooi inlegwerk, veel polijsten... daar gaat heel veel tijd in zitten. Bovendien, op een schilderij kan zo'n combinatie van harp en luit wel een muziekinstrument zijn, maar het ook nog bespeelbaar maken is wel even wat anders.' Aart is vooral gitaarbouwer, zijn kennis over luiten en materialen vond hij op internetfora, bij instrumentbouwers en fijnhouthandelaars. 'Het luitdeel is zo goed als af, maar er moet nog een constructie komen die luit en harp met elkaar verbindt. Daarvoor moet ik er gaten in maken.' Het gaat hem aan het hart de boor te moeten zetten in het zorgvuldig nagebouwde, en op een zestiende-eeuwse luit gebaseerde instrument. 'Waarschijnlijk moet ik de luit als een soort vedel rechtop mijn schoot houden. En doordat dat harpdeel tegen het bovenblad van de luit wordt geplaatst kan ik zowel de luit als de harp bespelen. Als het goed is resoneren de snaren van de harp dan mee met die van de luit.' Hij weet nog niet of hij darmsnaren of synthetische snaren gaat gebruiken. Maar wat het ook wordt, zegt hij met nadruk, de noten zullen eigentijds zijn.

Ruitenwissermotortje

Marco's draailier is gebruiksklaar. In tegenstelling tot Aart had hij nog niet eerder een echt instrument gebouwd. Hij heeft veel hulp gehad van zijn vader en van een Oostenrijkse instrumentbouwer die ook therapeutische, met snaren bespannen bedden maakt. Een uitkomst voor een bouwer van een draailier van zo'n twee meter hoog. Marco

Mlynek heeft er ongeveer een jaar over gedaan. 'Eerst was er een heel ander instrument, maar dat was niet goed. Een half jaar geleden ben ik weer helemaal opnieuw begonnen.' Nu is hij blij met het resultaat, en met de klank. 'Omdat er snaren aan de voor- én achterkant zitten kun je hem met meerdere mensen tegelijk bespelen. Dat is extra leuk, omdat dan niet meteen duidelijk is waar het geluid vandaan komt. Maar ik vond ook dat ik hem in mijn eentje moest kunnen gebruiken. Daarom zijn er kleine motors ingebouwd voor verschillende snaargroepen. Ik heb er zelfs het motortje van een ruitenwisser in verwerkt dat ik bij een sloperij vond. Het is een soort muziekmachine-installatie geworden die ook handmatig bespeelbaar is.'

Paradoxen

Elke componist heeft op zijn eigen manier elementen uit het schilderij in zijn compositie verwerkt. Aart Strootman heeft in zijn driedelige werk de noten op het achterwerk van de man onder de draailier (ook wel aangeduid als 'het kontlied') in zijn stuk verwerkt. Ook het feit dat een draailier een *drone* instrument is (dat een aanhoudende toon voortbrengt), werd een inspiratiebron. 'Nu is een *drone* een van de smerigste oorlogswapens. Daar wilde ik iets mee doen. Het hele tweede deel van mijn stuk klinkt als een bizar neerstorten. De cello begint met een van de hoogste noten en eindigt in de diepste krochten van zijn instrument.'

'Mijn compositie heet *Tenebrae*. Het woord betekent duisternis in het Latijn, maar *Tenebrae* heeft ook een religieuze betekenis.' (Een belangrijke dienst die in de Lijdensweek in de katholieke kerk wordt gehouden en waarbij om de zoveel tijd steeds één kaars van de standaard wordt gedooft tot al het licht weg is, red). '*Tenebrae responsories* zijn door verschillende componisten als Gesualdo en Couperin gecomponeerd. Dit soort gegevens neem je mee bij het componeren. Het is niet mijn bedoeling om de hele muziekgeschiedenis in mijn

Aart Strootman

De draailier van Marco Mlynek

werk door te laten klinken. Maar ik moet me verhouden tot de tijd waarin ik leef, met zo'n gruwelijk nieuw oorlogswapen en mijn kennis van de allervroegste muziek uit de katholieke kerk. Daarmee is meteen ook verbinding gemaakt tussen het hemelse en het helse.' Marco: 'Mijn stuk heeft twee delen die ongeveer vijftien minuten duren. In het schilderij worden we geconfronteerd met de paradox tussen hemel en hel. Dat heb ik mijn stuk willen verwerken. Het is de rode draad geworden in de compositie. Ik dacht daarbij aan de paradoxen die we tegenkomen in het leven, waarin dingen plotseling kunnen omslaan in het tegenovergestelde. Een verlies bijvoorbeeld brengt je verdriet, maar ook veel goede herinneringen. Met die herinneringen kunnen ook ander ervaringen naar boven komen waar je juist niet meer aan had willen denken, omdat ze teveel pijn doen. Met dat kantelpunt wilde ik iets doen. Ik laat de muziek heen en weer pendelen tussen heel lelijk en heel mooi. De *drone* van de draailier is in mijn compositie steeds te horen in verschillende combinaties en klankkleuren. Soms op de achtergrond, maar soms ook kan de *drone* het mooie als het ware opslurpen. Vanavond gaan we horen hoe het geluid van de draailier mengt met de andere instrumenten. Heel spannend!!' Aart: 'Het idee dat ik het Storioni kan laten klinken zoals het nog nooit heeft geklonken is heel eng, maar maakt me ook ontzettend enthousiast. Dat andere geluid komt niet alleen door de bij-

zondere combinatie van instrumenten, ook door de muziek die ik heb geschreven. Het is iets heel anders is dan wat normaal gesproken op hun lessenaars staat.'

Bart van de Roer knikt. 'We zijn als Storioni Trio wel wat gewend. We spelen heel regelmatig nieuw gecomponeerde muziek en spelen ook wel met instrumenten die we niet zo goed kennen, zoals een Chinese viool. Maar een nieuw werk van twee componisten, met twee niet eerder bestaande instrumenten erbij, dat is een combinatie die wij nog niet eerder hebben gemaakt. Het is echt een avontuur.' Dat vinden Aart Strootman en Marco Mlynek ook. 'Het is spannend op meerdere fronten. We bespelen een instrument dat we niet kennen én we schrijven er muziek voor.' Bovendien melden beide jonge componisten nooit eerder voor een stuk voor pianotrio te hebben geschreven. Onmogelijk? Bart van de Roer lacht. 'Welnee, we gaan het onmogelijke juist mogelijk maken.'

Onaards geluid

Als ik later het Muziekgebouw in loop staat Marco Mlyneks draailier al op het podium. Het is alsof een dinosauriër uit de geschiedenis van de muziekinstrumenten is teruggevonden en gerestaureerd. Van het instrument van Aart Strootman is alleen het luitgedeelte klaar. Het ziet er prachtig uit met zijn uit verschillende houtsoorten opgetrokken klanklichaam en een klankgat – zoals dat ook in de zestiende eeuw werd gedaan – afgewerkt met, door de componist zelf met de hand uitgesneden, sierlijk houten kantwerk.

Het instrument van Marco is de grote blikvanger. De metershoge draailier is eigenlijk drie draailieren in één. De draaischijven die de verschillende snaargroepen aandrijven worden met één druk op de knop in werking gezet, versneld of vertraagd. Met de hand kan de klank van de *drone* gedempt worden. Verschillende strijkstokken veroorzaken weer andere klankkleuren en geluidseffecten. Hoe dan ook bespeeld, er ontstaat een wonderlijk, nooit eerder gehoord en voortdurend bewegend geluid.

Dan komen de gitaar (tijdelijke vervanger van de harpluit) van Aart Strootman, en de piano, viool en cello van het Storioni Trio erbij. Na veranderingen in opstelling, klankbalans, dempen en niet-dempen, valt opeens alles samen. Het klinkt alsof droom en werkelijkheid een nieuwe realiteit vormen. Je hoort vertrouwde instrumenten omhuld door een onaards, vervreemdend geluid.

Na een half uur verlaat ik de repetitie. De klanken blijven nog een tijd in mijn hoofd hangen. Behoorlijk fascinerend, dit muziekproject weggehaald uit de hel van Jeroen Bosch. Nu al. ■■

Storioni Festival - Dromen en Demonen naar Jheronimus Bosch.
Van 20 t/m 31 januari 2016 in Breda, Den Bosch, Eindhoven,
Helmond en Tilburg. Meer informatie: www.storionifestival.nl,
www.marcomlynek.de en www.aartstrootman.com